

Zbornik sudske prakse

MIŠLJENJE NEZAVISNOG ODVJETNIKA
MICHALA BOBEKA
od 13. srpnja 2017.¹

Predmet C-194/16

**Bolagsupplysningen OÜ
Ingrid Ilsjan
protiv
Svensk Handel AB**

(zahtjev za prethodnu odluku koji je uputio Riigikohus (Vrhovni sud, Estonija))

„Uredba br. 1215/2012 – Nadležnost u stvarima povezanim s deliktima ili kvazideliktima – Objava informacija na internetu – Prava osobnosti pravnih osoba – Središte interesa – Sudski nalog za brisanje i ispravak informacija u drugoj državi članici – Zahtjev za naknadu štete”

Sadržaj

I. Uvod	2
II. Mjerodavno pravo	3
III. Činjenice, glavni postupak i prethodna pitanja	3
IV. Ocjena	5
A. Primjenjivost osnove za nadležnost na temelju „središta interesa” na pravne osobe	5
1. Uvod: evolucija sudske prakse (kako je izuzetak postao pravilo)	5
2. Prava osobnosti pravnih osoba	7
a) Načelni odgovor	8
b) Pragmatičan odgovor	10
c) Različito postupanje prema pravnim osobama u skladu s Uredbom br. 1215/2012?	11
B. Međunarodna nadležnost za zahtjeve koji proizlaze iz štete nanesene pravu osobnosti zbog objave informacija na internetu	13

¹ Izvorni jezik: engleski

1. Poteškoće u održavanju „mozaičnog” pristupa u odnosu na odštetne zahtjeve na temelju deliktne odgovornosti koji su povezani s internetom	13
2. Uža alternativa	16
a) Ponovno definirani test	16
b) Određivanje središta interesa	17
c) Privremeni zaključak	19
C. Nadležnost za sudski nalog kojim se nalaže ispravak i uklanjanje navodno štetnih informacija ...	19
V. Zaključak	21

I. Uvod

1. Estonsko društvo koje posluje u Švedskoj na internetskoj je stranici švedskog saveza poslodavaca stavljeno na crnu listu zbog navodno upitne poslovne prakse. Kao što se to neizbježno događa u vrijeme anonimne hrabrosti na internetu, internetska je stranica, opće poznata po svojem uglađenom stilu, suptilnom razumijevanju i umjerenosti, privukla dosta neprijateljskih komentara čitatelja.

2. Estonsko društvo podnijelo je tužbu protiv švedskog saveza pred estonskim sudom. Navelo je da su objavljene informacije nepovoljno utjecale na njegovu čast, ugled i dobar glas. Od estonskog je suda zatražilo da švedskom savezu naloži ispravak informacija i uklanjanje komentara s internetske stranice. Također je zatražilo naknadu štete koja je navodno pretrpljena uslijed objavljivanja informacija i komentara na internetu.

3. Riigikohus (Vrhovni sud, Estonija) sumnja u nadležnost estonskih sudova u ovom predmetu. Iz tog je razloga Sudu uputio, u biti, tri pitanja: prvo, može li estonski sud preuzeti nadležnost za tužbu s osnova „središta interesa” tužitelja, posebne osnove za nadležnost koju je Sud prethodno primijenio na fizičke osobe, ali, do sada, ne i na pravne osobe? Ako može, drugo je pitanje na koji način odrediti središte interesa pravne osobe. Treće, ako je nadležnost estonskog suda ograničena na situacije u kojima je šteta nastala u Estoniji, sud koji je uputio zahtjev zanima može li estonski sud švedskom savezu naložiti ispravak i uklanjanje dotičnih informacija.

4. Postoje dva nova elementa na temelju kojih je Sud pozvan još jednom, ovaj put možda kritičnije, razmotriti svoju prethodnu sudsku praksu: *pravna osoba* (a ne fizička osoba) prvenstveno traži *ispravak i uklanjanje* informacija objavljenih na internetu (a tek sekundarno naknadu za navodnu štetu nanесenu njezinu ugledu). Ovaj činjenični kontekst dovodi do pitanja u kojoj mjeri treba ažurirati pravila o međunarodnoj nadležnosti, naizgled vrlo opsežna, koja su ranije utvrđena u presudi Shevill² u odnosu na klevetu putem tiska i zatim proširena u presudi eDate³ u odnosu na štetu nanесenu ugledu fizičke osobe informacijama objavljenim na internetu.

2 Presuda od 7. ožujka 1995., Shevill i dr. (C-68/93, EU:C:1995:61)

3 Presuda od 25. listopada 2011., eDate Advertising i dr. (C-509/09 i C-161/10, EU:C:2011:685)

II. Mjerodavno pravo

Uredba br. 1215/2012

5. Na temelju uvodne izjave 15. Uredbe (EU) br. 1215/2012⁴, pravila o nadležnosti trebala bi biti „što je moguće više predvidiva i zasnovana na načelu da se nadležnost općenito temelji na domicilu tuženika”.

6. U skladu s uvodnom izjavom 16., „[p]ored domicila tuženika, trebale bi postojati alternativne osnove za nadležnost temeljene na uskoj povezanosti između suda i tužbe [...] zbog olakšavanja pravilnog sudovanja. Postojanje uske povezanosti trebalo bi osigurati pravnu sigurnost i spriječiti mogućnost da tuženik bude tužen pred sudom države članice koji nije mogao razumno predvidjeti. Važno je, posebno u slučajevima u vezi izvanugovornih obveza koje nastaju iz povrede privatnosti i osobnih prava, uključujući klevetu.”

7. Opće pravilo kojim se uređuje međunarodna nadležnost nalazi se u članku 4. stavku 1. na temelju kojeg se „osobe s domicilom u državi članici, bez obzira na njihovo državljanstvo, tuže [...] pred sudovima te države članice”.

8. U skladu s člankom 5. stavkom 1. iste uredbe, od potonjeg pravila može se odstupiti samo u slučajevima koji su predviđeni u odjeljcima 2. do 7. poglavlja II.

9. U ovom je predmetu relevantno pravilo iz članka 7. točke 2. (koji se nalazi u poglavlju II. odjeljku 2. Uredbe br. 1215/2012). *U stvarima povezanim s deliktima ili kvazideliktima osoba s domicilom u državi članici može biti tužena u drugoj državi članici pred „sudom mjesta u kojem je nastala ili može nastati štetna radnja”.*

III. Činjenice, glavni postupak i prethodna pitanja

10. Bolagsupplysningen OÜ (u daljnjem tekstu: tužitelj) društvo je osnovano u Tallinnu, Estonija, koje, po svemu sudeći, većinu svojeg poslovanja vodi u Švedskoj. Ingrid Ilsjan zaposlenica je tužitelja.

11. Svensk Handel AB Švedski je trgovinski savez (u daljnjem tekstu: tuženik).

12. Tuženik je stavio tužitelja na crnu listu koja je objavljena na njegovoj internetskoj stranici, navodeći da je „ogrezao u laži i prevare”. Na internetskom je forumu na stranici, kao odgovor na stavljanje na crnu listu, objavljeno otprilike 1000 komentara, uključujući pozive na nasilje protiv tužitelja i njegovih zaposlenika.

13. Tužitelj i Ingrid Ilsjan 29. rujna 2015. podnijeli su tužbu protiv tuženika pred Harju Maakohus (Okružni sud, Harju, Estonija) (u daljnjem tekstu: prvostupanjski sud). Tužitelj i Ingrid Ilsjan zatražili su da se tuženiku naloži ispravak informacija objavljenih o tužitelju i uklanjanje komentara s internetske stranice. Tužitelj je također zatražio naknadu pretrpljene imovinske štete, odnosno neostvarene dobiti, u iznosu od 56 634,99 eura. Ingrid Ilsjan zatražila je naknadu neimovinske štete koju treba odrediti sud. Tužitelj i Ingrid Ilsjan tvrde da su pretrpjeli štetu uslijed postupaka tuženika. Izjavili su da je objava netočnih informacija snažno naštetila poslovanju tužitelja u Švedskoj.

⁴ Uredba Europskog parlamenta i Vijeća od 12. prosinca 2012. o nadležnosti, priznavanju i izvršenju sudskih odluka u građanskim i trgovačkim stvarima (preinačena) (SL 2012., L 351, str. 1.) (SL, posebno izdanje na hrvatskom jeziku, poglavlje 19., svezak 11., str. 289.)

14. Odlukom od 1. listopada 2015. prvostupanjski sud odbacio je tužbu. Ocijenio je kako nije dokazano da je dotična šteta pretrpljena u Estoniji. Prema tome, nije mogao odrediti nadležnost na temelju članka 7. točke 2. Uredbe br. 1215/2012. Informacije i komentari napisani su na švedskom, jeziku koji bez prijevoda nije razumljiv estonskim govornicima. Osim toga, pad prometa bio je u švedskoj valuti, što ukazuje da je šteta zapravo pretrpljena u Švedskoj. Sama činjenica da je internetska stranica dostupna u Estoniji ne dovodi do automatskog određivanja nadležnosti estonskog suda.

15. Tužitelj i Ingrid Ilsjan osporili su odluku pred Tallinna Ringkonnakohus (Žalbeni sud, Tallinn, Estonija). Taj je sud 9. studenoga 2015. odbacio tužbu, potvrđujući nepostojanje međunarodne nadležnosti estonskih sudova.

16. Nova žalba protiv tog rješenja podnesena je pred sudom koji je uputio zahtjev, odnosno Riigikohusom (Vrhovni sud, Estonija).

17. Tužitelj je pred Vrhovnim sudom tvrdio da je estonski sud nadležan za predmet jer je njegovo središte interesa u Estoniji. Sadržajem koji je u ovom predmetu objavljen na internetu povrijeđeno je pravo tužitelja na obavljanje poslovne djelatnosti. Njegova se uprava i odjeli za poslovanje, računovodstvo, poslovni razvoj i ljudske resurse nalaze u Estoniji. Njegov se prihod prebacuje iz Švedske u Estoniju. U inozemstvu nema strano predstavništvo ili podružnicu. Dakle, posljedice deliktne radnje osjetile su se u Estoniji.

18. Tuženik smatra da ne postoji uska povezanost između predmeta tužbe i estonskog suda. Međunarodnu nadležnost, dakle, treba odrediti na temelju općeg pravila iz članka 4. stavka 1. Uredbe br. 1215/2012. Sjedište tuženika nalazi se u Švedskoj. Švedski je sud, dakle, nadležan za predmet u glavnom postupku.

19. Sud koji je uputio zahtjev odlučio je razdvojiti tužbe tužitelja i Ingrid Ilsjan. Tužba Ingrid Ilsjan ponovno je upućena prvostupanjskom sudu na novo razmatranje dopuštenosti. U pogledu tužbe tužitelja, sud koji je uputio zahtjev smatra da je estonski sud nadležan za njegov zahtjev za naknadu štete koja je moguće pretrpljena u Estoniji. Međutim, sumnja da je nadležan za ostale aspekte tužbenog zahtjeva.

20. U tom je kontekstu Riigikohus (Vrhovni sud) prekinuo postupak i Sudu uputio sljedeća pitanja:

- „1. Treba li članak 7. točku 2. [Uredbe br. 1215/2012] tumačiti na način da osoba koja tvrdi da su joj prava povrijeđena zbog objavljivanja netočnih informacija o njoj na internetu i propuštanjem da se komentari koji se odnose na te informacije uklone, pred sudom svake države članice na čijem su području te informacije dostupne na internetu ili su to bile, može podnijeti tužbu radi ispravka netočnih informacija i uklanjanja štetnih komentara u odnosu na štetu pretrpljenu u toj državi članici?
2. Treba li članak 7. točku 2. [Uredbe br. 1215/2012] tumačiti na način da pravna osoba, koja tvrdi da su joj prava povrijeđena objavljivanjem na internetu netočnih informacija o njoj i propuštanjem da se komentari koji se odnose na te informacije uklone, može pred sudom države članice u kojoj je središte njezinih interesa, u odnosu na cjelokupnu štetu koju je pretrpjela, pokrenuti postupak za ispravak informacija, donošenje sudskog naloga za brisanje komentara i za naknadu imovinske štete pretrpljene zbog objavljivanja netočnih informacija na internetu?
3. Ako je odgovor na drugo pitanje potvrđan, treba li članak 7. točku 2. [Uredbe br. 1215/2012] tumačiti na način:
 - da se središte interesa pravne osobe te prema tome i mjesto u kojemu je nastala štetna radnja nalazi u državi članici u kojoj ima sjedište, ili

- pri određivanju središta interesa pravne osobe, a time i mjesta nastanka štetne radnje, treba voditi računa o svim okolnostima, kao što su sjedište i fiksno mjesto poslovanja pravne osobe, lokacija njezinih klijenata te način i sredstvo sklapanja poslova?”

21. Pisana očitovanja podnijeli su tužitelj, estonska i portugalska vlada i vlada Ujedinjene Kraljevine te Europska komisija. Tužitelj, estonska vlada i Komisija iznijeli su usmene argumente na raspravi 20. ožujka 2017.

IV. Ocjena

22. Prethodna pitanja koja je uputio nacionalni sud u biti se odnose na tri stvari. Smatram da bit stvari leži u drugom pitanju: je li osnova za nadležnost koja se zasniva na središtu interesa, a koja je, u odnosu na fizičke osobe, stvorena u presudi eDate⁵, također primjenjiva na pravne osobe? Stoga počinjem s tom stvari (A). O potvrdnom odgovoru na to pitanje ovisi potreba bavljenja trećim pitanjem koje je postavio nacionalni sud: koji bi u tom slučaju bio test za određivanje središta interesa pravnih osoba (B)? Konačno, prvim pitanjem koje je postavio sud koji je uputio zahtjev od Suda se traži da ocijeni međusobni odnos između „mozaičnog” pristupa koji je Sud razradio u presudi Shevill⁶, a kojim se nadležnost suda ograničava na štetu pretrpljenu unutar konkretnog državnog područja, i nedjeljive (jedinственe) prirode pravne mjere čije donošenje zahtijeva tužitelja (C).

23. Ukratko, u ovom se mišljenju prvo ocjenjuje osobno područje primjene relevantnih pravila o nadležnosti (A), zatim test koji će se koristiti (B) i, konačno, pitanje pravnih sredstava (C). Materija argumenta je kako slijedi: za dodjelu međunarodne nadležnosti u predmetima izvanugovorne odgovornosti za štetu nanесenu ugledu, ne vidim dobar razlog zašto bi trebalo početi činiti razliku između fizičkih i pravnih osoba. Moj je prijedlog da u odnosu na međunarodnu nadležnost prema njima treba postupati jednako. Međutim, s obzirom na posebnu prirodu interneta i informacija koje se objavljuju na internetu, također predlažem sužavanje pristupa koji je Sud prethodno prihvatio. U pogledu sadržaja koji se objavljuje na internetu, ne vidim svrhu održavanja „mozaične” nadležnosti koja je u presudi Shevill posebno određena za distribuciju tiska. Ako bude prihvaćeno takvo sužavanje pravila o međunarodnoj nadležnosti za internetsku klevetu, tada ni ne dolazi do pitanja raspoloživih pravnih sredstava u mjesno ograničenoj „mozaičnoj” nadležnosti u tipu Shevill.

A. Primjenjivost osnove za nadležnost na temelju „središta interesa” na pravne osobe

1. Uvod: evolucija sudske prakse (kako je izuzetak postao pravilo)

24. U ovom se predmetu radi o tumačenju pravila iz članka 7. točke 2. Uredbe br. 1215/2012 o određivanju međunarodne nadležnosti za odštetne zahtjeve na temelju deliktne odgovornosti. U skladu s tim pravilom, u stvarima povezanim s deliktima ili kvazideliktima, osoba s domicilom u državi članici može biti tužena u drugoj državi članici pred „sudom mjesta u kojem je nastala ili može nastati štetna radnja”.

25. To je *posebno* pravilo o nadležnosti. Njime je predviđeno odstupanje od *općeg* pravila koje je sadržano u članku 4. stavku 1. Uredbe br. 1215/2012, u skladu s kojim se tuženik tuži u državi članici njegova domicila⁷.

5 Presuda od 25. listopada 2011., eDate Advertising i dr. (C-509/09 i C-161/10, EU:C:2011:685)

6 Presuda od 7. ožujka 1995., Shevill i dr. (C-68/93, EU:C:1995:61)

7 Za recentniju izjavu, vidjeti primjerice presudu od 22. siječnja 2015., Hejduk (C-441/13, EU:C:2015:28, t. 17. i navedena sudska praksa).

26. Pravilo iz članka 7. točke 2. Uredbe br. 1215/2012 zasniva se, u skladu s ustaljenom sudskom praksom, na postojanju posebno uske *povezanosti* između spora i sudova u drugoj državi članici u kojoj tuženik nema domicil. To je opravdano razlozima koji se odnose na olakšavanje pravilnog sudovanja i učinkovito vođenje postupka⁸.

27. Izraz „mjest[o] u kojem je nastala [...] štetna radnja” iz članka 7. točke 2. Uredbe br. 1215/2012 (i njezinih prethodnica⁹) Sud od presude Bier¹⁰ tumači na način da pokriva kako mjesto u kojem je šteta *nastala* tako i mjesto događaja iz kojeg je *proizšla*. Dakle, tužitelj može odlučiti da će tuženika tužiti pred sudom jednog od tih dvaju mjesta¹¹.

28. U presudi Shevill, Sud je pojasnio da, kada kleveta proizlazi iz članka objavljenog u novinskim izdanjima koja se distribuiraju u nekoliko država članica, tužitelj može odlučiti podnijeti tužbu za naknadu štete (na temelju primjene pravila o posebnoj nadležnosti) pred sudom dvaju mjesta. Dakle, može je podnijeti ili pred sudom u državi članici iz koje štetna radnja *proizlazi*¹², što odgovara mjestu poslovnog nastana izdavača, ili pred sudom svake države članice u kojoj je dotična publikacija distribuirana i u kojoj je ugledu žrtve navodno *nanesena* šteta. Nadležnost potonjih sudova bit će ograničena isključivo na štetu nastalu u toj državi članici¹³. Na ovu drugu vrstu posebne nadležnosti iz koje proizlazi mjesno ograničena nadležnost osmišljena u presudi Shevill upućuje se kao na „mozaični” pristup¹⁴.

29. U presudi eDate Sud je prvo potvrdio primjenjivost dotične osnove za nadležnost u odnosu na tužbe zbog povrede prava osobnosti kao posljedice objave informacija na internetu. Sud je ocijenio da tužba za naknadu štete može biti podnesena pred sudom svake države članice na čijem je državnom području sadržaj koji je stavljen na internet dostupan ili je to bio. Nadležnost tih sudova ostaje mjesno ograničena¹⁵.

30. Sud je, međutim, dodao još jednu osnovu za nadležnost u presudi eDate: da se takva tužba može podnijeti i pred sudom u mjestu gdje tužitelj ima središte interesa. To mjesto odgovara državi članici u kojoj tužitelj ima svoje uobičajeno boravište ili u drugoj državi članici s kojom je moguće ostvariti posebno usku povezanost, kao što je ona u kojoj se tužitelj bavi svojom profesionalnom djelatnošću¹⁶.

8 To je utvrđeno u presudi od 30. studenoga 1976., Bier (21/76, EU:C:1976:166, t. 11.). Vidjeti također presude od 7. ožujka 1995., Shevill i dr. (C-68/93, EU:C:1995:61, t. 19. i navedena sudska praksa), 25. listopada 2011., eDate Advertising i dr. (C-509/09 i C-161/10, EU:C:2011:685, t. 40. i navedena sudska praksa), 3. listopada 2013., Pinckney (C-170/12, EU:C:2013:635, t. 27. i navedena sudska praksa), 22. siječnja 2015., Hejduk (C-441/13 EU:C:2015:28, t. 19. i navedena sudska praksa) i 21. prosinca 2016., Concurrence (C-618/15, EU:C:2016:976, t. 26. i navedena sudska praksa). Vidjeti također uvodnu izjavu 16. Uredbe br. 1215/2012.

9 Formulacija članka 7. točke 2. identična je članku 5. točki 3. Uredbe Vijeća (EZ) br. 44/2001 od 22. prosinca 2000. o nadležnosti, priznavanju i izvršenju sudskih odluka u građanskim i trgovačkim stvarima (SL 2001., L 12, str. 1.) (SL, posebno izdanje na hrvatskom jeziku, poglavlje 19., svezak 3., str. 30.). Također je kvaziidentična formulaciji članka 5. točke 3. Briselske konvencije od 27. rujna 1968. o nadležnosti i izvršenju sudskih odluka u građanskim i trgovačkim stvarima iz 1968. (SL 1978., L 304., str. 36.) (SL, posebno izdanje na hrvatskom jeziku, poglavlje 19., svezak 15., str. 3.).

10 Presuda od 30. studenoga 1976., Bier (21/76, EU:C:1976:166, t. 19.)

11 Za recentniji primjer, vidjeti primjerice presudu od 22. siječnja 2015., Hejduk (C-441/13, EU:C:2015:28, t. 18. i navedena sudska praksa).

12 To isto odgovara općem pravilu o sjedištu tuženika. Vidjeti presudu od 7. ožujka 1995., Shevill i dr. (C-68/93, EU:C:1995:61, t. 26.).

13 Presuda od 7. ožujka 1995., Shevill i dr. (C-68/93, EU:C:1995:61, t. 30. do 31.)

14 Vidjeti primjerice Mankowski, P., Komentar zum Art. 5 EuGVVO, u EWiR 2011., str. 743. do 744. Za rješenje koje je usvojeno u presudi Shevill općenito se smatra da je osmišljeno na način da odražava činjenicu da je u tom predmetu velika većina tiska bila distribuirana u Francuskoj, a tek manji dio u Engleskoj, a gdje su živjele osobe na koje su objavljene informacije imale utjecaj. Vidjeti primjerice Briggs, A., „The Brussels Convention”, *Yearbook of European Law*, 1995., svezak 15., br. 1, str. 487. do 514.

15 Presuda od 25. listopada 2011., eDate Advertising i dr. (C-509/09 i C-161/10, EU:C:2011:685, t. 51. i 52.)

16 Presuda od 25. listopada 2011., eDate Advertising i dr. (C-509/09 i C-161/10, EU:C:2011:685, t. 49.)

31. Sud je predvidio ovakvu treću posebnu osnovu za nadležnost u slučaju tužbi koje pripadaju u područje primjene članka 7. točke 2. Uredbe br. 1215/2012 s obzirom na „ozbiljnu prirodu štetne radnje” i globalnu dostupnost informacija koje je navodno uzrokuju¹⁷. To su obilježja specifična za internet koji je, kao medij, bio relativno marginalan u trenutku donošenja presude Shevill¹⁸.

32. U sažetku: usporednim razmatranjem presuda Shevill i eDate dolazi se do zaključka da u slučaju radnje kojom se informacijama na internetu navodno uzrokuje šteta ugledu, , ako je tuženik fizička osoba, postoji izbor između četiriju vrsta nadležnosti. Tri su „potpune” nadležnosti, u okviru kojih je moguće potraživati naknadu cijele štete, a četvrta je „djelomična” i u okviru nje se može potraživati samo naknada štete koja je pretrpljena na državnom području dotične države. U okviru potpunih nadležnosti su jedna *opća* (domicil tuženika) i dvije *posebne* (mjesto iz kojeg je šteta proistekla, s tim da je ona, u većini slučajeva, vjerojatno ista kao i opća nadležnost; i mjesto u kojem tužitelj ima središte interesa). Osim toga, sve preostale države članice vjerojatno predstavljaju djelomične nadležnosti s obzirom na to da su informacije na internetu dostupne u svim državama članicama.

33. U ovom se predmetu radi o međunarodnoj nadležnosti za tužbu za naknadu štete koja proizlazi iz navodne povrede prava osobnosti tužitelja. Tužitelj je *pravna* osoba. Zatražen je sudski nalog kojim bi se tuženiku naložilo da *ispravi i ukloni* informacije i komentare s internetske stranice tuženika. Kao što je potvrđeno na raspravi, primarna svrha tužbe nije naknada pretrpljene imovinske štete, već ispravak i brisanje navodno štetnog sadržaja na internetu. Naknada štete traži se tek po sekundarnoj osnovi.

34. Kao što je već najavljeno na početku ovog mišljenja, moglo bi se zaključiti da ova dva elementa zajedno guraju postojeću sudsku praksu Suda ipak nešto predaleko, u područja za koja nije prvotno osmišljena. Međutim, guranje do krajnjih granica intelektualnog zdanja također je korisno: to omogućuje ponovnu kritičku ocjenu samih temelja dotične strukture.

35. Prije nego što je to moguće provesti, međutim, valja se pozabaviti prethodnim pitanjem: u pogledu prava osobnosti koja su povrijeđena putem interneta, je li moguće razlikovati fizičke i pravne osobe?

2. Prava osobnosti pravnih osoba

36. Iako to nije izričito spomenuto u presudi, čini se da je ideja koja je u samoj pozadini stvaranja dodatne posebne osnove za nadležnost u presudi eDate bila zaštita temeljnih prava. Ta je ideja jasno artikulirana u argumentaciji nezavisnog odvjetnika P. Cruza Villalóna u mišljenju o tom predmetu¹⁹.

37. U svakom slučaju, pitanje može li zaštita prava osobnosti kao temeljnih prava također biti proširena na pravne osobe svakako je opširno raspravljeno u ovom predmetu. Imaju li pravne osobe prava osobnosti? Stajališta stranaka u ovom su se predmetu razlikovala.

¹⁷ *Ibid.*, t. 47.

¹⁸ Za kritičku ocjenu u pravnoj literaturi, kojom se ukazuje na pomak prema *forum actoris* i nedostatak predvidljivosti, kao i rizik biranja najpovoljnijeg pravnog sustava (*forum shopping*) u sklopu tog pristupa, vidjeti primjerice Bollée, S., & Haftel, B., „Les nouveaux (dés)équilibres de la compétence international en matière de cyber délits après l’arrêt eDate Advertising et Martinez”, *Recueil Le Dalloz*, 2012., br. 20, str. 1285. do 1293.; Kuipers, J. J., „C-509/09 &161/10, eDate Advertising v. X and Olivier Martinez and Robert Martinez v. MGN Limited, Judgment of the Court of Justice (Grand Chamber) of 25 October 2011”, *Common Market Law Review* 2012., str. 1211. do 1231.; Thiede, T., „Bier, Shevill und eDate – Aegrescit medendo?”, *Zeitschrift für Gemeinschaftsprivatrecht*, 4/2012., str. 219. do 222.

¹⁹ On je, između ostalog, primijetio da se temeljna prava na privatnost i slobodu informiranja koja su propisana u člancima 7. i 11. Povelje Europske unije o temeljnim pravima „odnose na posebnu zaštitu koja je s obzirom na informacije potrebna u demokratskom društvu, uz dodatni naglasak na važnost privatnosti, koja također uključuje pravo na vlastiti imidž”. Mišljenje nezavisnog odvjetnika P. Cruza Villalóna u spojenim predmetima eDate Advertising i dr. (C-509/09 i C-161/10, EU:C:2011:192, t. 52.).

38. U svojim pisanim očitovanjima i na raspravi, estonska je vlada iznijela da prava osobnosti, koja su zaštićena presudom eDate, mogu uključivati, po samoj definiciji, samo fizičke osobe. Estonija predlaže da je tomu tako s obzirom na njihovu prirodu i učinke (kao što je bol i patnja). Slično tomu, Ujedinjena Kraljevina naglasila je u svojim pisanim očitovanjima da naknada štete koja se potražuje kao odgovor na štetne informacije objavljene na internetu odgovara, u stvarnosti, komercijalnom gubitku za pravne osobe. To dovodi do pitanja koja su drukčija od onih koja proizlaze za fizičku osobu čiji je ugled narušen.

39. Komisija potvrđuje da su prava osobnosti zaštićena u nekim državama članicama, ali smatra da *forum actoris* koji se zasniva na središtu interesa ne treba proširivati na pravne osobe. Takvo proširivanje ne bi odgovaralo ravnoteži interesa koji su u pitanju.

40. Ne mogu se složiti s tim stajalištima. Kao prvo, na razini *načela*, teško je shvatiti zašto pravne osobe ne bi mogle imati, u mjeri koju ta analogija razumno dopušta, prava osobnosti (a). Kao drugo, međutim, možda vrijedi naglasiti da je, na *pragmatičnijoj* razini, pitanje uživaju li pravne osobe ili ne neka temeljna prava osobnosti dosta ograničene relevantnosti za potrebe ovog predmeta. Nedvojbeno da u zakonima većeg broja država članica pravne osobe uživaju zaštitu ugleda ili dobrog glasa kao dio svojih zakonskih prava. Ona postoje i o njima valja odlučivati u velikoj mjeri neovisno o (ne)postojanju bilo kojih temeljnih prava pravnih osoba. Takvi zahtjevi, ako su prekogranične prirode, vjerojatno uključuju „štetnu radnju” u smislu članka 7. točke 2. Uredbe br. 1215/2012, ali potencijalno oštra rasprava o području primjene temeljnih prava društava nije zapravo ključni element ovog predmeta (b). Ta razmatranja dovode do zaključka da, kad je riječ o osnovi za nadležnost, nema razloga različito tretirati fizičke i pravne osobe.

a) Načelni odgovor

41. U sklopu sustava Europske konvencije o ljudskim pravima (EKLJP) u početku je samo člankom 1. Protokola 1. EKLJP-a o zaštiti vlasništva bila *izričito* predviđena primjena na pravne osobe. Međutim, naknadno su kako Europski sud za ljudska prava (ESLJP) tako i Sud postupno proširili zaštitu temeljnih prava na pravne osobe kada se činilo da je takav pristup prikladan u odnosu na dotično konkretno temeljno pravo.

42. U sudskoj praksi ESLJP-a, dakle, postupnim širenjem tijekom godina obuhvaćena je sloboda izražavanja²⁰, pravo na poštovanje doma i dopisivanja²¹ i pravo na pošteno suđenje²². Istovremeno je, međutim, ESLJP također potvrdio da u odnosu na ograničenja temeljnih prava države potpisnice imaju veću diskreciju u slučajevima koji se odnose na profesionalne djelatnosti uključenih osoba²³.

20 Propisano u članku 10. EKLJP-a. Presuda ESLJP-a od 26. travnja 1979., *Sunday Times/Ujedinjena Kraljevina* (CE:ECHR:1979:0426JUD000653874)

21 Sadržano u članku 8. EKLJP-a. ESLJP je proširio koncept „doma” na uredski prostor društva. Presuda ESLJP-a od 16. travnja 2002., *Société Colas Est i dr./Francuska* (CE:ECHR:2002:0416JUD003797197, t. 40. do 42.)

22 Predviđeno u članku 6. stavku 1. EKLJP-a. Presuda ESLJP-a od 20. rujna 2011., *Oao Neftyanaya Kompaniya Yukos/Rusija* (CE:ECHR:2011:0920JUD001490204, t. 536. do 551.). Konstatirano je da ne postoji razlog za drukčije postupanje prema pravnim osobama s obzirom na to da je poštovanje prava na pošteno suđenje preduvjet za mogućnost realizacije odnosnih materijalnih prava. Vidjeti Oliver, P., „Companies and their Fundamental Rights: a comparative perspective”, *International and Comparative Law Quarterly*, 2015., svezak 64., br. 3, str. 678.

23 Vidjeti presudu ESLJP-a od 16. prosinca 1992., *Niemietz/Njemačka* (CE:ECHR:1992:1216JUD001371088), u kojoj je ESLJP ocijenio da policijska pretraga ureda samozaposlenog odvjetnika u kojem ujedno živi predstavlja miješanje u njegov „dom”. Međutim, ESLJP je dodao da pravo država na miješanje u skladu s člankom 8. stavkom 2. EKLJP-a može biti šire „ako se radi o profesionalnim ili poslovnim djelatnostima ili prostoru” nego što bi to inače bio slučaj (t. 31.).

43. Slično tomu, u sklopu sustava prava Unije, Sud je potvrdio da pravne osobe uživaju ne samo pravo na vlasništvo²⁴, već također slobodu poduzetništva²⁵, pravo na djelotvoran pravni lijek²⁶ i, također specifičnije, pravo na pravnu pomoć²⁷. Sud je također ocijenio da pravne osobe imaju pravo na pretpostavku nedužnosti i pravo na obranu²⁸.

44. Sve u svemu, čini se da u obama sustavima, osim u slučaju nekih iznimaka²⁹, proširenje temeljnih prava na pravne osobe nastupa postupno, i to dosta prirodno i spontano, bez prevelikog filozofiranja o prirodi ili funkciji temeljnih prava³⁰. Osnovna razmatranja čine se više funkcionalne prirode: može li dotično temeljno pravo, po razumnoj analogiji, biti primijenjeno na pravnu osobu? Ako da, to se pravo proširuje na pravne osobe, uz možda prostor za veća ograničenja i restrikcije³¹.

45. Preciznije, u odnosu na prava osobnosti pravnih osoba, indirektna potvrda može se naći u Fayed/Ujedinjena Kraljevina³². ESLJP je izjavio da su u odnosu na pravo na dobar glas ograničenja prihvatljive kritike šira u odnosu na poslovne osobe, uključene u velika javna društava nego u odnosu na privatne osobe³³. Osim toga, ESLJP je ocijenio da činjenica da je neka osoba velika multinacionalna kompanija ne bi trebala lišiti tu osobu prava na obranu protiv klevetničkih navoda. Ta činjenica ne znači niti da se od tužitelja (fizičkih osoba) nije trebalo tražiti da dokažu ispravnost dotičnih izjava³⁴.

46. Međutim, pošteno je priznati da sudska praksa ESLJP-a po ovom pitanju možda nije u potpunosti odlučujuća, prvenstveno iz dvaju razloga. Kao prvo, priroda prava osobnosti pravnih osoba može biti ponešto drukčija od one fizičkih osoba ovisno o konkretnom pravu u kontekstu kojega se na njega poziva – članak 8., članak 10. ili možda članak 1. Prvog protokola, ili čak u kontekstu nekog postupovnog prava. Kao drugo, u konkretnim slučajevima, ESLJP se često priklanja ocjeni domaćeg suda u odnosu na (ne)postojanje povrede osobnosti pravne osobe³⁵.

47. Postoje dva načina za pristupanje zaštiti prava osobnosti pravnih osoba kao temeljnih prava: *intrinzičan* i *instrumentalan*.

48. Prava osobnosti kao *intrinzična* vrijednost znači da ih vrijedi zaštititi zbog njih samih. Prava osobnosti mogu se sagledati kao odraz ljudskog dostojanstva. Već sama činjenica bivanja čovjekom je, po sebi i za sebe, vrijedna zaštite. Ako se usvoji takvo poimanje prava osobnosti, tada uistinu može, u intelektualnom smislu, postojati određena poteškoća u pripisivanju tog statusa pravnoj osobi.

24 Propisano u članku 17. Povelje. Vidjeti primjerice presudu od 11. lipnja 2015., *Berlington Hungary* i dr. (C-98/14, EU:C:2015:386, t. 89. do 91. i navedena sudska praksa).

25 Predviđeno u članku 16. Povelje. Vidjeti presudu od 21. prosinca 2016., *AGET Iraklis* (C-201/15, EU:C:2016:972, t. 66. do 69. i navedena sudska praksa).

26 Propisano u članku 47. Povelje. Vidjeti primjerice presudu od 16. svibnja 2017., *Berlioz Investment Fund* (C-682/15, EU:C:2017:373, t. 48.).

27 Predviđeno u članku 47. Povelje. Presuda od 22. prosinca 2010., *DEB*, C-279/09, EU:C:2010:811, t. 44. do 59.)

28 Propisano u članku 48. Povelje. Vidjeti primjerice presude od 26. studenoga 2013., *Groupe Gascogne protiv Komisije* (C-58/12 P, EU:C:2013:770, t. 29. *et seq.*) i 14. rujna 2010., *Akzo Nobel Chemicals i Akros Chemicals/Komisija* (C-550/07 P, EU:C:2010:512, t. 92.).

29 Jedna od njih je presuda od 22. prosinca 2010., *DEB* (C-279/09, EU:C:2010:811) u kojoj je Sud potvrdio da je pravna pomoć također raspoloživa pravnim osobama. Sud se tom prilikom (t. 38.) oslonio na jezični argument (pojam „osoba” u odredbi ne isključuje pravne osobe), uz sistemsku razmatranja (položaj relevantnog poglavlja u Povelji).

30 Vidjeti primjerice *Oliver, P.*, „Companies and their Fundamental Rights: a comparative perspective”, *International and Comparative Law Quarterly*, 2015., svezak 64., br. 3, str. 661.-696.

31 Moglo bi se dodati da slične rasprave i potencijalno proširenje zaštite temeljnih prava na pravne osobe nisu ograničeni na oba europska sustava. Za primjere s druge strane Atlantskoga oceana, vidjeti primjerice *Citizens United/Federal Election Commission*, 558 U. S. 310 (2010.), koja se bavi slobodom političkog govora pravnih osoba i, recentnije, *Burwell/Hobby Lobby Stores* 573 U. S. - (2014.), u kojoj je Vrhovni sud SAD-a potvrdio da profitne korporacije mogu imati vjerska uvjerenja.

32 Presuda ESLJP-a od 21. rujna 1990., *Fayed/Ujedinjena Kraljevina* (CE:ECHR:1994:0921JUD001710190)

33 *Ibid.*, t. 75. Vidjeti također presude ESLJP-a od 15. svibnja 2005., *Steel i Morris/Ujedinjena Kraljevina* (CE:ECHR:2005:0215JUD006841601, t. 94.) i 20. studenoga 1989., *Markt intern Verlag GmbH i Klaus Beermann/Njemačka* (CE:ECHR:1989:1120JUD001057283, t. 33. do 38.).

34 Presuda ESLJP-a od 15. svibnja 2005., *Steel i Morris/Ujedinjena Kraljevina* (CE:ECHR:2005:0215JUD006841601, t. 94.)

35 Vidjeti recentnu presudu ESLJP-a od 2. veljače 2016., *Magyar Tartalomszolgáltatás Egyesülete and Index.hu Zrt/Mađarska*, (CE:ECHR:2016:0202JUD002294713, t. 66.).

49. Prava osobnosti, međutim, mogu se također promatrati kao *instrument* učinkovite zaštite ostalih temeljnih prava, umjesto kao cilj sam za sebe. Zaštita prava osobnosti pravnih osoba dovodi do (ili predstavlja nužnu realizaciju) ostalih prava koja dotične osobe uživaju, kao što je pravo na vlasništvo (članak 17. Povelje) ili sloboda poduzetništva (članak 16. Povelje). Tom logikom, povreda prava osobnosti društva u obliku nanošenja štete dobrom glasu i ugledu izravno prelazi u povredu njegovih gospodarskih prava. Dakle, učinkovita zaštita gospodarskih prava (koja pravne osobe zasigurno uživaju) također iziskuje zaštitu njihovih prava osobnosti.

50. Čini li potonje opravdanje zaštite prava osobnosti pravnih osoba ta prava inferiornima ili, čak, nepostojećima? Čini se da je u nekoliko očitovanja koja su podnesena tijekom postupka u ovom predmetu predstavljen taj moralni argument, čime se u biti implicira da „ako se radi o novcu, nije vrijedno zaštite temeljnih prava”.

51. Nisam tog stajališta iz triju razloga. Kao prvo, postoji veći broj drugih, bitnih postupovnih prava za čiju se zaštitu ne može reći da predstavlja cilj sam za sebe, već predstavlja instrument za čuvanje drugih prava ili vrijednosti. Jesu li onda zbog toga ta prava „inferiorna”? Kao drugo, što je s drugim, materijalnim pravima koja se odnose na zaštitu, primjerice, prava na vlasništvo ili prava na rad, ili slobode poduzetništva? Jesu li ona, također, „moralno inferiorna”? Kao treće, čak i da je to stajalište prihvaćeno, a nije, njime bi iz zaštite temeljnih prava bile isključene profitne pravne osobe. No što s onima koji ne posluju na profitnoj osnovi? Što s neprofitnim pravnim osobama koje bi mogle imati „plemenitije” ciljeve?

b) Pragmatičan odgovor

52. Ne vidim razlog zašto pravne osobe ne bi mogle uživati zaštitu prava osobnosti kao temeljnog prava, pod uvjetom da je to, slijedeći cjelokupnu logiku naznačenu u prethodnom odjeljku, prikladno u kontekstu pojedinog predmeta.

53. Međutim, ne mislim da bi se Sud trebao zapravo baviti tim pitanjem za potrebe rješavanja ovog predmeta.

54. Gledajući dalje od „obveznog” sloja diskursa o zaštiti temeljnih prava u sadašnjem vremenu³⁶, valja podsjetiti da je ono o čemu se u ovom predmetu zapravo radi odluka o određivanju međunarodne nadležnosti na temelju članka 7. točke 2. Uredbe br. 1215/2012 za izvanugovornu odgovornost za štetu nanесenu nečijem ugledu.

55. Međutim, odgovornost za takvu vrstu štete nije ograničena na ono što je zaštićeno ustavom zajamčenim temeljnim pravima. Upravo suprotno, u zakonima država članica detaljnije odredbe o zaštiti osobnosti i ugleda nalaze se na zakonskoj razini, u nacionalnim građanskim zakonicima ili pravilima o deliktnoj odgovornosti. Ta su pravila tako neminovno primjenjiva na kako fizičke tako i pravne osobe.

³⁶ Retrospektivno, vrijedi napomenuti da su u presudi Shevill tri od četiri tužitelja zapravo bile pravne osobe. Ta činjenica nije, međutim, dovela do sumnji u primjenjivost istih pravila za međunarodnu nadležnost. Ista bi se činjenica, međutim, mogla promatrati kao neizravan dokaz mjere u kojoj se diskurs prava Unije promijenio i preusmjerio u zadnjem desetljeću. Skeptik bi mogao dodati da to nije uvijek nužno na bolje u smislu da diskursom o temeljnim pravima nastaju bolji ili oštrij analitički alati za tumačenje, primjerice, pravila o međunarodnoj nadležnosti.

56. U skladu s njemačkim pravom, primjerice, zaštita općih prava osobnosti ima ustavne korijene. Zaštićene su kako fizičke tako i pravne osobe. Pravne osobe takvu zaštitu uživaju sve dok se ona odnosi na njihovu konkretnu funkciju, primjerice, gospodarskog subjekta ili poslodavca³⁷. Pravom osobnosti poduzeća štiti se ugled poduzeća i njegova ustavom zajamčena sloboda poduzetništva³⁸. Područje primjene zaštite prava osobnosti poduzeća tumači se relativno široko³⁹. U Francuskoj je u sudskoj praksi izgleda prihvaćeno da pravne osobe uživaju određena prava osobnosti, posebno kada je u pitanju njihova čast ili ugled⁴⁰. Čini se da su u engleskom pravu ugled i gospodarski interes pravnih osoba zaštićeni konceptima poput klevete i zlonamjerne lažne izjave⁴¹.

57. Dakle, usprkos razlikama u vrsti i području primjene, prava osobnosti pravnih osoba kojima se štiti dobar glas i ugled nisu neuobičajena pojava u državama članicama. Slijedom toga, u slučaju podnošenja takve tužbe utemeljene na zakonu u državi članici protiv pravne osobe iz druge države članice, za odluku o tužbi će, naravno, isto biti potrebna odluka o međunarodnoj nadležnosti u skladu s člankom 7. točkom 2. Uredbe br. 1215/2012.

58. Drugim riječima, članak 7. točka 2. višeslojna je odredba u smislu da se u njoj sadržana pravila o nadležnosti primjenjuju neovisno o točnoj nacionalnoj pravnoj osnovi tužbe, bez obzira na to je li materijalna zaštita prava osobnosti odobrena na temelju ustavom zaštićenog temeljnog prava, zakonske zaštite ili zaštite na temelju sudske prakse, ili oboje.

59. Istovremeno, čak i ako je višeslojan u odnosu na materijalnu osnovu tužbe u skladu s nacionalnim pravom, članak 7. točka 2. treba biti jedinstven u odnosu na ishod. Drugim riječima, moguće razlike u odnosu na osnovu tužbe u skladu s nacionalnim pravom ne mogu utjecati na ocjenu pravila o nadležnosti, naravno pod uvjetom da se priroda tužbe i dalje odnosi na delikt ili kvazidelikt.

60. Ukratko, zaštita barem nekih prava osobnosti pravnih osoba obično se odobrava ne samo na razini temeljnih prava, već također (ili čak i češće) na zakonskoj razini. U pravu Unije, dakle, moraju postojati ekvivalentna pravila o nadležnosti kojima se predviđa određivanje nadležnog suda za zahtjev kao što je onaj u glavnom postupku.

c) Različito postupanje prema pravnim osobama u skladu s Uredbom br. 1215/2012?

61. Nakon što je utvrđeno da se pravila o međunarodnoj nadležnosti u skladu s člankom 7. točkom 2. Uredbe br. 1215/2012 primjenjuju na odštetni zahtjev na temelju deliktne odgovornosti pravne osobe koja tvrdi da su joj povrijeđena prava osobnosti, bez obzira na to je li osnova za takav zahtjev bila ustavno ili zakonski zajamčena zaštita, dolazi se do sljedećeg pitanja. Postoji li dobar razlog za razlikovanje između fizičkih i pravnih osoba za potrebe primjene posebne osnove za nadležnost na temelju središta interesa? Ako da, kako to razlikovanje može biti opravdano?

37 Vidjeti, primjerice, presudu Bundesgerichtshofa (Njemački Savezni Vrhovni sud), od 18. svibnja 1971. – VI ZR 220/69, NJW 1971, 1665; presudu od 8. srpnja 1980. – VI ZR 177/78, NJW 1980, 2807; presudu od 19. travnja 2005. – X ZR 15/04, NJW 2005, 2766; presudu od 23. rujna 2014. – VI ZR 358/13, NJW 2015, 489; i također presudu od 28. srpnja 2015. – VI ZR 340/14, NJW 2016, 56. Vidjeti također rješenje Bundesverfassungsgerichta (Njemački Savezni Ustavni sud) od 24. svibnja 2006. – 1 BvR 49/00, NJW 2006, 3771.

38 Koreng, A., Das „Unternehmenspersönlichkeitsrecht“ als Element des gewerblichen Reputationsschutzes, u: GRUR 2010., str. 1065. i sljedeće

39 Tom su zaštitom obuhvaćene ne samo izjave zbog kojih bi kupci mogli prestati tražiti proizvode ili usluge poduzeća, već i one da neovlašteno filmsko snimanje u prostoru društva može predstavljati povredu prava osobnosti poduzeća. Vidjeti primjerice presudu Landgerichta Stuttgart (Regionalni sud u Stuttgartu) od 9. 10. 2014. – 11 O 15/14.

40 Vidjeti primjerice Dumoulin, L., „Les droits de la personnalité des personnes morales“, *Revue des sociétés* 2006., svezak 1., br. 1, t. 19.

41 Vidjeti primjerice Tesla Motors Ltd/BBC [2013.] EWCA Civ 152 ili Marathon Mutual Ltd/Waters [2009.] EWHC 1931 (QB).

62. Jedino opravdanje koje se isticalo u ovom postupku, osim onog gore raspravljenog, osporavanja prava osobnosti pravnih osoba, jest argument „slabije stranke”. Taj argument glasi kako slijedi: fizičke osobe po svojoj su prirodi „slabije” kada su suočene s pravnim osobama, što je bio slučaj u obama predmetima spojenima u *eDate*. Ozbiljna šteta koja može nastati odmah po objavljivanju informacija na internetu opravdava tumačenje pravila o nadležnosti u njihovu korist. Međutim, ista posebna zaštita nije potrebna u slučaju pravnih osoba s obzirom na to da one po definiciji nisu „slabe”.

63. Ne slažem se s iznesenim tvrdnjama zbog četiri razloga.

64. Kao prvo, slično onomu što je Komisija iznijela na raspravi, primjećujem da cilj pravila o nadležnosti iz članka 7. točke 2. Uredbe br. 1215/2012 nije zaštita slabije stranke. Uviđam da je to cilj ostalih osnova za posebnu nadležnost iz Uredbe br. 1215/2012. To je slučaj za zaštitu s osnova za nadležnost koja se pruža potrošačima, zaposlenicima i određenim osobama u pitanjima vezanim za osiguranje⁴². Međutim, argument „slabije stranke” nije prisutan u pravilu o posebnoj nadležnosti za pitanja deliktne odgovornosti. Ta se vrsta nadležnosti umjesto toga oslanja na *usku povezanost* između zahtjeva o kojem je riječ i suda nadležnog za odlučivanje o njemu⁴³.

65. Kao drugo, čak i da se prihvati da bi se argument slabije stranke trebao razmotriti u ovom kontekstu izvan jasne formulacije Uredbe br. 1215/2012, *quod non*, pitam se kako bi takvo pravilo, primijenjeno automatski, moglo zapravo biti prikladno i dovesti do ispravnih rezultata u većini pojedinačnih slučajeva. Jesu li fizičke osobe po definiciji uvijek slabe, a pravne osobe uvijek jake, neovisno o konkretnom odnosu snaga (*rapport de force*) u sporu? Što je s pravnim osobama koje su, zapravo, male i relativno slabe? Što je sa svim graničnim slučajevima, kao što su društva s jednim članom, samozaposlene osobe ili, s druge strane, moćni i bogati pojedinci? Osim toga, treba li biti relevantno u ovom kontekstu je li pravna osoba neprofitna ili profitna organizacija?

66. Kao treće, kada se promatra konkretno potencijalna šteta koju mogu prouzročiti informacije na internetu, vrijedi uzeti u obzir da će vjerojatno biti dosta raznolikosti ne samo na strani tužitelja, već i na strani potencijalnog tuženika. U trenutku donošenja presude Shevill, vjerojatni počinitelji klevete bili su tiskani mediji. U većini slučajeva (iako sigurno ne i svim), tuženik odnosno izdavač bio je vjerojatno pravna osoba.

67. Internet je, na bolje ili lošije, potpuno promijenio pravila igre: on je demokratizirao objavljivanje. U vrijeme privatnih internetskih stranica, samoobjavljivanja, blogova i društvenih mreža, fizičke osobe mogu vrlo lako širiti informacije o bilo kojoj drugoj osobi, bez obzira na to je li riječ o fizičkim ili pravnim osobama, ili javnim tijelima. U takvom tehničkom okruženju, početna ideja kojom su se možda vodila prvotna pravila o šteti uslijed klevetničkih objava i na temelju koje se pretpostavljalo da je tužitelj vjerojatno slabi pojedinac, a tuženik (profesionalni) izdavač, pada u vodu.

68. Konačno, čak i kada bismo prihvatili logiku pojedinačne ocjene međusobnog odnosa snaga u konkretnim predmetima, takav je pristup često, u smislu njegove praktične realizacije, suprotan cilju „visoke predvidljivosti” pravila o nadležnosti propisanom u Uredbi br. 1215/2012⁴⁴. Koji bi onda točno bili kriteriji? Novac? Veličina pravnih odjela u svakoj osobi? Profesionalna izdavačka djelatnost dotične osobe? Opet, takvo iscrpno razmatranje s nesigurnim ishodom možda nije najbolji pristup za odlučivanje o međunarodnoj nadležnosti koja bi trebala biti što brža i jednostavnija⁴⁵.

42 Vidjeti uvodnu izjavu 18. Uredbe br. 1215/2012: „U pogledu osiguranja, u potrošačkim ugovorima i ugovorima o radu, slabija stranka bi trebala biti zaštićena pravilima o nadležnosti koja su povoljnija za njezine interese od općih pravila.” Ta su pravila sadržana u odjeljcima 3. do 5. poglavlja II. iste uredbe.

43 Vidjeti gore navedeno upućivanje na sudsku praksu, bilješka 8.

44 Uvodna izjava 15. Uredbe br. 1215/2012

45 Kao ilustraciju praktičnih poteškoća koju predstavlja pojedinačno razmatranje odnosa snaga (*rapport de force*) u pitanjima vezanim za osiguranje u skladu s Uredbom 44/2001, vidjeti moje mišljenje u predmetu MMA IARD (C-340/16, EU:C:2017:396, posebice t. 61. do 62.).

69. Ukratko, ne vidim dobar razlog zašto bi se pravila o posebnoj nadležnosti iz članka 7. točke 2. Uredbe br. 1215/2012, uključujući osnovu za nadležnost na temelju središta interesa, trebala razlikovati ovisno o tome je li tužitelj fizička ili pravna osoba.

B. Međunarodna nadležnost za zahtjeve koji proizlaze iz štete nanesene pravu osobnosti zbog objave informacija na internetu

70. Iz razloga uklatko navedenih u prethodnom odjeljku, ne pronalazim uvjerljive argumente koji bi zahtijevali razlikovanje između fizičkih i pravnih osoba za potrebe određivanja međunarodne nadležnosti za odštetne zahtjeve na temelju deliktne odgovornosti u odnosu na navodnu povredu njihovih prava osobnosti.

71. Međutim, iz razloga koji će biti razmatrani u ovom odjeljku, pronalazim dosta snažne argumente za propitkivanje preširokih pravila o posebnoj nadležnosti koja su tijekom godina nastala u sudskoj praksi ovog suda. U obradi tih pravila dužna pažnja valja posvetiti činjenici da je internet jednostavno vrlo drukčiji medij⁴⁶.

72. Prijedlog koji je iznesen u ovom odjeljku je, dakle, ovaj: za potencijalno klevetničke izjave objavljene na internetu na raspolaganju trebaju biti samo dvije posebne (i neograničene) nadležnosti. Uža osnova za posebnu nadležnost treba, dakle, biti primjenjiva kako na fizičke tako i na pravne osobe, bez razlikovanja.

1. Poteškoće u održavanju „mozaičnog” pristupa u odnosu na odštetne zahtjeve na temelju deliktne odgovornosti koji su povezani s internetom

73. Valja podsjetiti⁴⁷ da je Sud u presudi Shevill presudio da tužba zbog povrede ugleda koji je prouzročilo novinsko izdanje može biti podnesena sudu države članice u kojoj izdavač ima poslovni nastan, kao i u mjestu distribucije novinskog izdanja.

74. U presudi eDate Sud je dodao treću osnovu za posebnu nadležnost: središte interesa tužitelja. Važno je da je Sud u presudi Shevill također potvrdio primjenjivost osnove za nadležnost na temelju distribucije za zahtjeve koji se podnose u kontekstu štete koja je navodno nastala putem interneta. Kao i u presudi Shevill, ta međunarodna nadležnost ostaje ograničena na štetu koja je nastala na dotičnom nacionalnom državnom području.

75. Međutim, u presudi Shevill, ovaj je „mozaični” pristup izgrađen na osnovi, po definiciji, ograničene distribucije tiskanih primjeraka novinskog izdanja o kojem je riječ u određenoj državi članici. Čini se, stoga, da ideja mjesne distribucije pripada u mjesno ograničenu međunarodnu nadležnost za konkretni zahtjev za naknadu štete.

⁴⁶ Na razini apstraktnog načela, u cijelosti dijelim želju za *tehnološki neutralnim* kriterijima o nadležnosti, kao što je vrlo elokventno sročio nezavisni odvjetnik P. Cruz Villalón u njegovu mišljenju u spojenim predmetima eDate Advertising i dr. (C-509/09 i C-161/10, EU:C:2011:192, t. 53. do 54.). Međutim, na razini praktične realizacije, kao što će biti razmotreno u ovom odjeljku, vidim poteškoće u tretiranju situacija koje su objektivno vrlo različite, kao istih.

⁴⁷ Vidjeti točku 28. ovog mišljenja.

76. Problem s ovom konkretnom osnovom za posebnu nadležnost jest jednostavno da internet funkcionira dosta drukčije. Informacije koje se objavljuju na internetu dostupne su odmah i svugdje. U načelu, zemljopisne granice ne postoje⁴⁸. Naravno da bi se moglo iznositi argumente o pristupu i jeziku informacija, ocjenjujući jesu li se u kontekstu pojedinog slučaja informacije mogle ili nisu mogle razumno razumjeti. Međutim, uz razvoj strojnog prevođenja i sve učestalije objave informacija na jezicima koji se govore na širokom području, ti problemi nisu možda više toliko značajni kao što su bili.

77. Smatram da je u samom središtu problema automatsko proširenje „mozaičnog” pristupa iz presude Shevill na zahtjeve povezane s internetom u presudi eDate, u kojoj se možda nisu u potpunosti uzele u obzir značajne razlike između dviju dotičnih vrsta medija. To dovodi do većeg broja strukturnih i operativnih problema. Ukratko ću iznijeti tri.

78. Kao prvo, proširenje područja primjene presude Shevill na internetske objave u biti znači istovremenu dodjelu nadležnosti velikom broju nacionalnih jurisdikcija, 28 u Europskoj uniji. Informacije postaju odmah dostupne u svim državama članicama. Kao što je u mišljenju iznesenom u predmetu eDate naglasio nezavisni odvjetnik P. Cruz Villalón, dok broj i podrijetlo „posjeta” na nekoj internetskoj stranici mogu biti znakoviti u smislu utjecaja na određenom području, to nije pouzdani kriterij za mjerenje distribucije konkretnih informacija na internetu⁴⁹. Dakle, čak i jedan posjet dovodi do zaključka da je došlo do „distribucije” u smislu iz presude Shevill, čime tužitelj ima pravo pozivati se na dotičnu nadležnost.

79. Takvu je raznolikost nadležnosti koja proizlazi iz distribucijskog kriterija vrlo teško pomiriti s ciljem predvidljivosti pravila o nadležnosti i pravilnog sudovanja iz uvodne izjave 15. Uredbe br. 1215/2012⁵⁰.

80. Kao drugo, uz brojnost nadležnih sudova, također postoji značajna *fragmentacija* zahtjeva unutar tih nadležnosti: svaka će od 28 mogućih jurisdikcija biti nadležna za naknadu štete koja će biti ograničena na njezino nacionalno državno područje. Takva je raspodjela štete s obzirom na konkretni medij interneta teška, ako ne i nemoguća za realizaciju⁵¹.

81. Također je teško vidjeti kako takvi višestruki zahtjevi mogu biti međusobno koordinirani i kako ih povezati s ostalim mehanizmima iz Uredbe br. 1215/2012, čiji je cilj racionalizacija vođenja postupka, a kao što su litispendencija⁵² ili spajanje⁵³ usko povezanih zahtjeva (ili s načelom *res judicata*).

82. U odnosu na pravilo litispendencije, bi li došlo do aktivacije njegova potencijalno sprječavajućeg učinka između dvaju (pa i do 28) mjesno ograničenih zahtjeva jer se odnose na iste štetne informacije čije se brisanje traži zajedno s naknadom štete? Bi li djelovanje tog pravila ovisilo o vrsti pravne mjere čije se donošenje traži? I kako bi djelovalo u prisutnosti jednog „potpuno” i nekoliko „djelomično” mjesno ograničenih zahtjeva? Također se postavlja pitanje učinka *res judicata* u slučaju presude donesene za ukupnu štetu koja se potražuje na sudu u, primjerice, središtu interesa tužitelja u odnosu na eventualni naknadni zahtjev za naknadu štete u okviru jedne ili više djelomičnih nadležnosti.

48 Za slično shvaćanje i usporednu inspiraciju, vidjeti primjerice presudu Dow Jones i Company Inc/Gutnick [2002.] HCA 56, t. 113. (Visoki sud Australije). Vidjeti također presudu njemačkog Saveznog vrhovnog suda od 2. ožujka 2010. u VI ZR 23/09.

49 Mišljenje nezavisnog odvjetnika P. Cruza Villalóna u spojenim predmetima eDate Advertising i dr. (C-509/09 i C-161/10, EU:C:2011:192, t. 50.)

50 U tom smislu vidjeti primjerice Garber, T., „Die internationale Zuständigkeit für Klagenaufgrundeiner Persönlichkeitsrechtsverletzung im Internet”, ÖJZ, 2012., str. 108. *et seq.* Za oprečno stajalište vidjeti primjerice Mankowski, P., Kommentar zum Art. 5 EuGVVO, u EWiR 2011., str. 743. do 744.

51 Akademskom raspravom koja je uslijedila kao odgovor na presudu eDate potvrđene su, između ostalog, poteškoće s „matematičkom podjelom uvreda na teritorijalne dijelove” kao što je izneseno u presudi Shevill. Vidjeti Pichler, P., „Forum-Shopping für Opfer von Persönlichkeitseingriffen im Internet? Das EuGH-Urteil eDate Advertising gegen X und Martinez gegen MGN (C-509/09 i C-161/10)”, MR 2011., str. 365. i sljedeće.

52 Odnosno, tužbe koje uključuju isti uzrok između istih stranaka, ali na sudovima različitih država članica. Vidjeti odjeljak 9. poglavlja II. Uredbe 1215/2012.

53 Vidjeti članak 8. Uredbe br. 1215/2012.

83. Sigurno je da se konkretni predmet ne bavi tim specifičnim elementima. Usprkos tomu, njihove potencijalne (ne)praktične implikacije valja uzeti u obzir kod razmatranja djelovanja pravila o nadležnosti kojima se u biti dodjeljuje nadležnost sudovima 28 različitih država članica.

84. Kao treće, također postoji uzajamno djelovanje između opsega nadležnosti i vrste pravne mjere čije se donošenje traži, čime se posebno bavimo u ovom predmetu. Iz sudske prakse u predmetima *Shevill-eDate* jasno je da nadležnost može biti „potpuna” (kada se zasniva na središtu interesa ili poslovnom nastanu/domicilu tuženika) ili „mjesno ograničena” (kada se zasniva na distribuciji). Međutim, ta je fleksibilnost u odnosu na opseg nadležnosti izričito navedena samo u odnosu na zahtjeve za naknadu štete. Takvi su zahtjevi, po svojoj prirodi, kvantitativno prilagodljivi. To, međutim, ne može biti slučaj za ostale zatražene pravne mjere, kao što je sudski nalog za ispravak ili brisanje informacija. Ta je mjera po svojoj prirodi nedjeljiva. Ta je problematika u središtu trećeg pitanja koje je uputio nacionalni sud. Vratit ću joj se detaljnije kasnije, u odjeljku C ovog mišljenja.

85. Ukratko, praktična primjena „internetske” verzije presude „Shevill” čini se problematičnom. U ovoj fazi, međutim, možda je potrebno vratiti se korak unatrag i pogledati ne praktične detalje, već moguće vodeće vrijednosti i interese o kojima se u predmetu radi. U čijem bi interesu moglo biti takvo širenje posebnih osnova za nadležnost? Kome su bile namijenjene?

86. Dvojbeno je li takva višestrukost nadležnosti u interesu djelovanja sustava kao takvog. Valja podsjetiti da je osnova za nadležnost iz članka 7. točke 2. Uredbe br. 1215/2012 odraz cilja pravilnog sudovanja jer se njome dodjeljuje nadležnost sudu koji je *usko povezan* s određenim zahtjevom⁵⁴. Kao što je već objašnjeno⁵⁵, tom osnovom za nadležnost nije predviđena zaštita slabije stranke. Prema tome, na isti način valja uzeti u obzir interese kako tužitelja tako i tuženika.

87. Međutim, čak i da pretpostavimo da se takvom višestrukom nadležnošću štiti tužitelj, može li se reći da su interesi tužitelja dobro zaštićeni zbog odabira višestrukih nadležnosti, uključujući veliki broj djelomičnih nadležnosti?

88. Mislim da ne. Situacija tužitelja već je sada relativno povoljna zbog mogućnosti pokretanja postupka protiv tuženika na *forum actoris*, na temelju njegova središta interesa, kao što je ocijenjeno u predmetu *eDate*⁵⁶. Ako tužitelj na *forum actoris* može potraživati cijelu navodnu štetu, postoji li razuman poticaj za pokušaj naplate „djelomične” naknade štete u nekoliko drugih država? Ne vidim kako dostupnost dodatnih 27 jurisdikcija pomaže bilo kojoj stranci, osim očigledne potencijalne mogućnosti na raspolaganju tužitelju da ugnjetava tuženika podnošenjem zahtjeva u paralelnim jurisdikcijama. Rizik ugnjetavanja već je napomenut u odnosu na predmet *Shevill*⁵⁷. No, u doba interneta postaje uistinu dosta evidentan.

89. Dakle, dok se na prvi pogled može činiti da postojeća višestrukost nadležnosti prevaguje u korist tužitelja, stajalište da višestrukost pogoduje svakoj stranci zapravo je teško održivo. Iz gore navedenih razloga, to može dovesti do složenih postupovnih pitanja za obje stranke. Tuženik posebno gubi svaku mogućnost predviđanja države članice u kojoj može biti podnesena tužba.

90. Ukratko, proširenje „mozaičnog” pristupa iz presude *Shevill* na navodno klevetničke izjave objavljene na internetu dovodi do umnožavanja nadležnosti, što nije u legitimnom interesu niti jedne stranke i suprotno je ciljevima predvidljivosti i dobrog sudovanja.

⁵⁴ Vidjeti bilješku 8. ovog mišljenja.

⁵⁵ Vidjeti t. 64. ovog mišljenja.

⁵⁶ U dijelu doktrine ukazuje se na to da dotični *forum actoris* već neopravdano prevaguje u korist tužitelja. Vidjeti bilješku 18. ovog mišljenja.

⁵⁷ Briggs, A., „The Brussels Convention”, *Yearbook of European Law*, 1995., svezak 15., br. 1, str. 487. do 514.

2. Uža alternativa

91. Prijedlog u ovom odjeljku jest privesti pravila o nadležnosti za klevetničke izjave objavljene na internetu natrag i nedvojbeno bliže korijenima izvanugovorne/deliktne odgovornosti iz Uredbe br. 1215/2012, ograničavajući posebnu nadležnost na dva scenarija: u mjestu u kojem je nastao *dogadjaj koji je doveo do štete* i u *mjestu u kojem je nastala šteta*. Potonja osnova za nadležnost bila bi definirana kao mjesto u kojem je ugled tužitelja pretrpio najveću štetu. To je mjesto njegova središta interesa.

a) Ponovno definirani test

92. U skladu s pravilom iz članka 7. točke 2. Uredbe br. 1215/2012, nadležnost se dodjeljuje „sud[uj] mjesta u kojem je nastala ili može nastati štetna radnja”. To pokriva kako (i.) mjesto u kojem je nastao *dogadjaj koji je doveo do štete* i (ii.) mjesto u kojem je *nastala šteta*⁵⁸. Na koji način bi se ove dvije osnove za posebnu nadležnost utvrđivale u odnosu na klevetničke izjave objavljene na internetu?

93. *Prva* mogućnost odnosi se na mjesto iz kojeg proizlaze informacije („dogadjaj koji je doveo do štete”). Kao što je Sud primijetio, ova se mogućnost često preklapa s općim pravilom o nadležnosti s obzirom na domicil tuženika iz članka 4. stavka 1. Uredbe br. 1215/2012⁵⁹. Logično, najvjerojatnije je da će tuženik objavljivati i također kontrolirati informacije iz mjesta svojeg domicila. To je također mjesto u kojem se može zakonski provesti ispravak ili brisanje štetnog sadržaja na internetu.

94. Dakle, „dogadjaj koji je doveo do” odnosi se na lokaciju osobe odnosno osoba koje kontroliraju informacije, a ne na mjesto nastanka fizičkog ili virtualnog supstrata informacija. U predmetu Shevill, Sud nije implicitno uzeo u obzir mjesto fizičkog tiskanja novinskog izdanja kao mjesto u kojem je nastupio „dogadjaj koji je doveo do štete”. Umjesto toga, Sud se usmjerio na domicil izdavača. Mislim da možemo zadržati sljedeću paralelu s predmetom Shevill: fizička lokacija servera, jednog ili više njih, na kojem su informacije pohranjene ne bi trebala biti bitna. Bit je u tome tko može pristupiti sadržaju, što znači bilo koja osoba koja je uobičajeno⁶⁰ zadužena za objavljivanje i izmjenu sadržaja informacija na internetu⁶¹.

95. *Druga* mogućnost odnosi se na mjesto u kojem je nastala šteta. Ovaj se predmet odnosi na štetu koja je navodno prouzročena ugledu pravne osobe. Šteta najvjerojatnije nastaje u mjestu u kojem dotična osoba posluje ili je na drugi način profesionalno aktivna.

96. U slučaju odbacivanja „mozaičnog” pristupa iz predmeta Shevill⁶², mjesto u kojem je nastala šteta bilo bi ograničeno na samo jednu nadležnost. Budući da je zaštićen ugled tužitelja, to mjesto treba biti tamo gdje je šteta na zaštićenom ugledu bila najveća. To će pak vjerojatno biti mjesto u kojem dotična osoba, bez obzira je li fizička ili pravna, ima svoje središte interesa. To bi mjesto tako predstavljalo mjesto pravog središta spora na koje bi trebala upućivati posebna osnova za nadležnost na temelju najuže povezanosti.

58 Vidjeti bilješku 8. ovog mišljenja.

59 Presuda od 7. ožujka 1995., Shevill i dr./Presse Alliance (C-68/93, EU:C:1995:61, t. 26.) u odnosu na članak 2. Briselske konvencije, koji je prethodnik članka 4. Uredbe br. 1215/2012

60 Dakle, osoba koja je primarno odgovorna za sadržaj informacija, ostavljajući po strani potencijalnu mogućnost zaduživanja administratora servera (ako je različit od izdavača) ili pružatelja internetskih usluga da onemogući pristup informacijama.

61 Također, budući da se objavljivanje sadržaja na internetu često provodi na više servera koji se nalaze na različitim mjestima ili čak i različitim nadležnostima.

62 Za ranije detaljno navedene razloge, t. 77. do 90. ovog mišljenja.

97. Dakle, postojale bi dvije moguće nadležnosti otvorene tužitelju. Prvi bi bio domicil tuženika kao opće pravilo iz članka 4. stavka 1. Uredbe br. 1215/2012, što isto odgovara mjestu podrijetla štete. Drugi bi bio središte interesa tužitelja, što odgovara mjestu u kojem je nastala šteta. Obje bi nadležnosti dodijelile nadležnom sudu *potpunu* nadležnost za donošenje presude o cijeloj naknadi štete i svim pravnim mjerama dostupnim u skladu s odgovarajućim nacionalnim zakonima, uključujući pitanje mogućeg sudskog naloga, ako je zatražen.

98. To predloženo ograničenje ima dvostruku svrhu. Kao prvo, njime se potvrđuje i predviđa situacija u kojoj se nalazi oštećena osoba, a koja može podnijeti zahtjev protiv počinitelja pred svojim domaćim sudom i potraživati cijeli iznos pretrpljene štete. Kao drugo, njime se jača cilj dobrog sudovanja. Tomu je tako jer se njime nadležnost dodjeljuje sudu države članice u kojoj postoji najuža povezanost sa središtem interesa tužitelja i koji najbolje poznaje situaciju tužitelja. Dakle, taj će sud najbolje znati ocijeniti ukupni učinak cjelokupne prouzročene štete.

b) Određivanje središta interesa

99. Preostalo ključno pitanje jest kako treba odrediti *središte interesa* za fizičke i pravne osobe?

100. Određivanje tog mjesta po svojoj će prirodi ovisiti o predmetu, a posebno o *dvama elementima*: činjeničnoj i socijalnoj situaciji tužitelja u *kontekstu* prirode određene izjave. Prvim se elementom sagledava određena situacija tužitelja. Drugim se sagledava način na koji je na situaciju mogla ili nije mogla utjecati sporna izjava.

101. Takvu je dvostruku ocjenu potrebno provesti u odnosu na *svaki konkretni* zahtjev. Po definiciji, takvu ocjenu ne može se izvršiti *in abstracto*, neovisno o vrsti i prirodi konkretnog zahtjeva⁶³. Cilj je prenijeti nadležnost na sud koji se nalazi u gravitacijskom središtu dotičnog spora. Taj će sud, dakle, biti najbolje upoznat sa situacijom tužitelja, kao i s učincima koji mogu razumno nastati u dotičnoj državi članici i potencijalno izvan nje.

102. Kada se nastoji općenito predvidjeti gdje će *fizičke osobe* najvjerojatnije osjetiti utjecaj klevetničke izjave, Sud je naveo u presudi eDate da središte interesa tužitelja odgovara državi članici uobičajenog boravišta. Ocijenio je da to isto može biti neka druga država članica s kojom može nastati posebno uska povezanost kroz druge čimbenike, kao što je bavljenje profesionalnom djelatnošću⁶⁴. Ovisno o konkretnoj situaciji tužitelja, to također može biti neko drugo mjesto, kao što je mjesto u kojem tužitelj ima svoj krug prijatelja, obitelj itd.

103. Kriterij uobičajenog boravišta može sigurno poslužiti kao dobra početna točka u činjeničnoj ocjeni središta interesa fizičkih osoba. Međutim, početnu je točku potrebno potvrditi s obzirom na konkretnu izjavu imajući na umu da, sasvim prirodno, određene informacije ne moraju imati isti učinak na nečiji profesionalni i osobni život koji ne mora biti ograničen na jednu državu članicu.

104. U odnosu na središte interesa *pravnih osoba*, tamo šteta uobičajeno vjerojatno nastaje u odnosu na njihovu profesionalnu djelatnost. U slučaju profitnih pravnih osoba, odnosno trgovačkog društva, nadležnost vjerojatno odgovara državi članici u kojoj ostvaruje najveći promet. U slučaju neprofitnih organizacija, to je vjerojatno mjesto u kojem se nalazi najveći broj njihovih „klijenata” (u najširem smislu riječi). U obama slučajevima, ta je država članica najvjerojatnije ona u kojoj se šteta ugledu i, prema tome, profesionalnom postojanju, najviše osjeća.

⁶³ Dakle, rješavanje situacija u kojima je (objektivno) središte interesa tužitelja u državi članici X, ali je zahtjev vrlo posebne prirode s obzirom na to da se odnosi na vrlo konkretnu ili jedinstvenu situaciju u državi članici Y, i jednostavno ne može naštetiti ugledu tužitelja u državi članici X.

⁶⁴ Presuda od 25. listopada 2011., eDate Advertising i dr. (C-509/09 i C-161/10, EU:C:2011:685, t. 49.)

105. Sud koji je uputio pitanje pita treba li se kod lokacije središta interesa pravne osobe u obzir uzeti mjesto u kojem ta osoba ima poslovni nastan⁶⁵. Taj prijedlog čini se nadahnut, po analogiji, mjestom boravišta fizičkih osoba na koje Sud upućuje u presudi eDate.

106. Povlačeći paralele glede toga kada mjesto poslovnog nastana igra ulogu u dodjeli međunarodne nadležnosti, moguća je analogija (ili, zapravo, kontrast) s konceptom „središta glavnih interesa” (u daljnjem tekstu: COMI), što je uistinu ključni element pravila o nadležnosti koja su propisana u Uredbi o nesolventnosti⁶⁶.

107. U kontekstu te uredbe, COMI odgovara mjestu gdje dužnik obavlja redovito poslovanje te kao takvo može biti provjereno od trećih strana. U slučaju pravne osobe, pretpostavlja se da COMI odgovara statutarnom sjedištu. U slučaju pojedinca, to je njegovo glavno mjesto poslovanja (ako ta osoba obavlja samostalnu gospodarsku djelatnost) ili uobičajeno boravište (u svim slučajevima gdje ne postoji dokaz o suprotnom i podložno uvjetu da statutarno sjedište, glavno mjesto poslovanja ili uobičajeno boravište nije premješteno u drugu državu članicu u razdoblju od tri do šest mjeseci prije zahtjeva za otvaranje postupka u slučaju nesolventnosti).

108. Na temelju COMI-ja dužnika tako se određuje međunarodna nadležnost suda za pokretanje tzv. glavnog postupka u slučaju nesolventnosti. COMI je, dakle, definiran upućivanjem na dužnika koji je, u kontekstu postupka u slučaju nesolventnosti, jednak tuženiku.

109. Prema tome, činjenica da se statutarno sjedište uzima kao početna točka za određivanje COMI-ja pravne osobe (i, prema tome, da je sud nadležan za pokretanje tzv. „glavnog” postupka u slučaju nesolventnosti) ne predstavlja veće odstupanje od klasičnog glavnog pravila o nadležnosti iz članka 4. Uredbe br. 1215/2012.

110. Suprotno tomu, središte interesa usvojeno u presudi eDate upućuje na tužitelja. Kao što je Komisija načelno istaknula u tom smislu, time se izvrće glavna logika na koju se oslanjaju pravila o nadležnosti. To je tako jer tužitelj dobiva *forum actoris*⁶⁷ koji je inače u Uredbi rezerviran za „slabije stranke”⁶⁸.

111. Dakle, u kontekstu odlučivanja o središtu interesa za članak 7. točku 2. Uredbe br. 1215/2012, mjesto poslovnog nastana ili domicila pravne osobe može se uzeti u obzir kao jedan od činjeničnih elemenata. Međutim, sigurno nije odlučujući.

112. Kao što je već napomenuto, lokacija središta interesa činjenična je i kontekstualna, a cilj je pokušati identificirati mjesto u kojem se šteta prouzročena ugledu pravne osobe najviše osjeća. To će odgovarati domicilu pravne osobe samo ako se njezine glavne profesionalne djelatnosti također nalaze u toj državi članici. Ako se, međutim, u toj državi članici ne obavljaju profesionalne djelatnosti i ako tužitelj tamo ne ostvaruje promet, ne može biti određeno da je tamo središte interesa.

65 Podsjetimo da članak 63. stavak 1. Uredbe br. 1215/2012 propisuje: „Za potrebe ove Uredbe, trgovačko društvo ili druga pravna osoba ili udruženje fizičkih ili pravnih osoba ima domicil u mjestu gdje ima svoje: (a) statutarno sjedište; (b) središnju upravu; ili (c) glavno mjesto poslovanja.”

66 Vidjeti članak 3. stavak 1. Uredbe br. 2015/848 Europskog parlamenta i Vijeća od 20. svibnja 2015. o postupku u slučaju nesolventnosti (SL 2015., L 141, str. 19.). Vidjeti prethodni i sličan, ali manje nijansiran članak 3. stavak 1. Uredbe Vijeća (EZ) br. 1346/2000 od 29. svibnja 2000. o postupku u slučaju nesolventnosti (SL 2000., L 160, str. 1.) (SL, posebno izdanje na hrvatskom jeziku, poglavlje 19., svezak 3., str. 3.).

67 Zabrinutost da bi tužitelj u pitanjima izvanugovorne/deliktne odgovornosti dobio *forum actoris* već je iznesena u razdoblju nakon presude Shevill. Vidjeti Briggs, A., „The Brussels Convention”, *Yearbook of European Law*, 1995., svezak 15., br. 1, str. 487. do 514. Dodatno se o tome raspravljalo nakon presude eDate. Vidjeti bilješku 18. ovog mišljenja.

68 Vidjeti t. 64. ovog mišljenja.

113. Dakle, relevantni čimbenici za određivanje središta interesa pravnih osoba vjerojatno su glavne poslovne ili druge profesionalne djelatnosti, što se pak najtočnije određuje na temelju prometa ili broja kupaca ili drugih profesionalnih kontakata. Sjedište se može uzeti u obzir kao jedan od činjeničnih elemenata, ali ne izolirano. Za razliku od fizičkih osoba, nije rijetkost da pravne osobe imaju statutarna sjedišta koja nisu materijalno povezana s državnim područjem.

114. Boravište kao relevantni kriterij može biti potpuno opravdano za tužitelje koji su fizičke osobe i čijem je ugledu nanesena šteta, bez posebne povezanosti s njihovom poslovnom djelatnošću. Država članica boravišta takve osobe uistinu će vjerojatno biti mjesto u kojem se nalazi njegova socijalna i profesionalna struktura.

115. Izvan tog scenarija, također se ne može isključiti da fizička osoba može također imati uobičajeno boravište u jednoj državi članici, dok joj se pravi život (profesionalni, osobni, ili čak oboje) odvija u drugoj državi članici.

116. To me dovodi do sljedeće završne napomene: valja jasno potvrditi da kako za fizičke tako i za pravne osobe može postojati više od jednog središta interesa u odnosu na neki konkretni zahtjev. Nakon svih (činjeničnih i kontekstualnih) ocjena, jednostavno može postojati više središta interesa u odnosu na pojedini zahtjev.

117. U tom slučaju, tužitelj odabire i obraća se sudu jedne od tih država članica. Međutim, budući da je nadležnost na temelju središta interesa „potpuna” nadležnost, tim se odabirom aktivira litispendencia, čime se isključuje mogućnost podnošenja tužbe drugdje sve dok je u tijeku prvi postupak.

c) Privremeni zaključak

118. S obzirom na gore navedeno, predlažem da Sud na drugo i treće prethodno pitanje odgovori kako slijedi: Članak 7. točku 2. Uredbe br. 1215/2012 valja tumačiti na način da pravna osoba koja tvrdi da su joj objavom informacija na internetu povrijeđena prava osobnosti može, u odnosu na cijelu pretrpljenu štetu, pokrenuti postupak na sudu države članice u kojoj se nalazi središte interesa dotične pravne osobe.

Središte interesa pravne osobe nalazi se u državi članici u kojoj dotična osoba obavlja svoje glavne profesionalne djelatnosti, pod uvjetom da navodno štetne informacije mogu utjecati na njezinu profesionalnu situaciju.

C. Nadležnost za sudski nalog kojim se nalaže ispravak i uklanjanje navodno štetnih informacija

119. U završnom dijelu ovog mišljenja vratit ću se problemu koji je postavljen u prvom upućenom pitanju: ako se zadrži „mozaični” pristup međunarodnoj nadležnosti iz presude Shevill za mjesno ograničenu štetu, postaje li time nacionalni sud nadležan za izdavanje prekograničnog sudskog naloga, kao što je onaj koji se traži u glavnom postupku? Drugim riječima, ako je nadležnost estonskog suda ograničena na štetu koja je prouzročena tužitelju na estonskom državnom području, može li on izdati sudski nalog kojim se tuženiku u Švedskoj nalaže ispravak i brisanje štetnih informacija *u cijelosti*?

120. Uvodno valja primijetiti da nije potpuno jasno predstavlja li pravna mjera čije donošenje zahtijeva tužitelj *privremenu mjeru* ili sudski nalog koji se izdaje kao dio odluke o meritumu. Dok je cilj privremene mjere privremeno rješenje u iščekivanju ishoda postupka o meritumu, *sudski je nalog* dio konačne odluke o meritumu.

121. Navedeno razlikovanje ima posljedice za test koji se provodi za određivanje međunarodne nadležnosti⁶⁹ kao i za sustav priznanja i izvršenja⁷⁰.

122. Međutim, kao što je pojašnjeno na raspravi, čini se da se izdavanje sudskog naloga traži kao dio odluke o meritumu. Stoga ću pretpostaviti da je to točno.

123. Ako Sud bude slijedio moj prijedlog u odnosu na drugo i treće prethodno pitanje, odgovor na prvo pitanje postaje suvišan. Budući da više ne bi bilo mjesnog ograničenja nadležnosti u odnosu na potraživanje naknade štete, u stilu presude Shevill, također ne bi postojao nesklad između područja primjene nadležnosti i mjera čije se donošenje zahtijeva. Drugim riječima, sud za koji utvrdi da je nadležan za cijeli zahtjev za naknadu štete bit će također nadležan za primjenu čitavog raspona pojedinačnih pravnih mjera koje su mu na raspolaganju u skladu s nacionalnim pravom, uključujući sudske naloge.

124. Ako bi Sud, međutim, smatrao da je prikladno zadržati „mozaični” pristup iz presude Shevill, prvo pitanje suda koji je uputio zahtjev ostaje vrlo relevantno. Kako bih potpuno pomogao Sudu, u ostatku ovog mišljenja iznijet ću sažet odgovor na to pitanje.

125. U „mozaičnom” pristupu iz presude Shevill postavlja se pitanje kako prilagoditi mjesno ograničenu nadležnost u odnosu na zahtjev za naknadu štete, zatraženoj jedinstvenoj i, po svojoj prirodi, nedjeljivoj pravnoj mjeri. Može li se ograničiti nadležni sud u odnosu na vrste pravnih mjera koje može izdati nakon što je utvrđena njegova međunarodna nadležnost za odštetni zahtjev na temelju deliktne odgovornosti? Ili, ako je odgovor niječan, može li se donekle ograničiti doseg ili opseg takve mjere?

126. Ne vidim mogućnost ili pravnu osnovu da se to učini. U slučaju da je, hipotetski govoreći, utvrđeno da je zahtjev tužitelja osnovan i da estonski sudovi imaju međunarodnu nadležnost za štetu koju je tužitelj pretrpio u Estoniji, smatram da je onda taj sud nadležan i za izdavanje zatražene mjere, ako ta mjera postoji prema nacionalnom pravu. To je tako zbog jedinstvene prirode izvora navodne štete u konkretnom predmetu. Postoji samo jedna internetska stranica. Ona jednostavno ne može biti ispravljena ili obrisana samo „proporcionalno” šteti koja je nastala na određenom državnom području.

127. Da bolje objasnim ovu točku, uzmimo primjer spora između susjeda. Zamislite da spremnik za otpadne vode mogjeg susjeda procuri. Otpadne vode iz spremnika utječu na veći broj osoba koje žive u selu. Otpadne vode također pronalaze put do mogjeg vrta, zagađujući i tako uništavajući moje voljeno bio-povrće koje sam mukotrpno, no ipak uspješno, uzgajao. Ako sam ja ili bilo koji drugi oštećeni susjed u konačnici prisiljen obratiti se sudu jer s dotičnim susjedom nije postignut dogovor, prirodno ću vjerojatno zatražiti da se susjedu naloži popravak spremnika za otpadne vode i zaustavljanje curenja. Do toga će tada doći, međutim, po definiciji, u korist svih. Teško je zamisliti da bi se od susjeda moglo zatražiti da zaustavi curenje samo u postotku koji matematički odgovara dijelu štete koja je nastala na mojem bio-povrću u ukupnoj šteti koju su pretrpjeli svi stanovnici mogjeg sela.

69 Vidjeti članak 35. Uredbe br. 1215/2012. Tom je odredbom potvrđena (prethodno postojeća) mogućnost da sud donese privremene mjere čak i ako taj sud nije nadležan za odlučivanje o meritumu. Sud je u tom kontekstu ocijenio da sudovi mogu odobriti privremene mjere, pod uvjetom da postoji „stvarna povezanost između predmeta traženih mjera i mjesne nadležnosti [...] suda na kojem se mjere traže”. Presuda od 17. studenoga 1998., Van Uden (C-391/95, EU:C:1998:543, t. 40.). Članak 35., stoga, predstavlja određenu posebnu osnovu za nadležnost koja postoji paralelno s ostalim pravilima iz iste uredbe. Vidjeti u tom smislu mišljenje nezavisnog odvjetnika P. Cruza Villalóna u predmetu Solvay (C-616/10, EU:C:2012:193, t. 46.).

70 Vidjeti uvodnu izjavu 33. i članak 42. stavak 2. Uredbe br. 1215/2012. Vidjeti presudu od 21. svibnja 1980., Denilauler (125/79, EU:C:1980:130, t. 16. do 18.).

128. U kontekstu konkretnog predmeta, ako se utvrdi da tužitelj može estonskom sudu podnijeti zahtjev u odnosu na štetu koju je pretrpio u Estoniji, pitanje bi bilo: bi li se djelomična nadležnost ovog suda također odražavala i bi li se mogla također odražavati na razini djelomične nadležnosti za izdavanje sudskog naloga? Bi li se moglo od tuženika razumno zatražiti da ispravi *proporcionalan* dio navodno štetnih informacija i komentara? Ako da, na koji način odrediti taj dio? Bi li se od tuženika zatražilo da obriše samo proporcionalan dio informacija? Ili samo dio komentara?

129. Takva dosta apsurdna razmatranja jasno upućuju na jedini mogući odgovor: pod uvjetom da je sud države članice nadležan za izvanugovornu/deliktну tužbu za naknadu štete, također treba imati pravo donijeti odluku o pitanju svih pravnih sredstava koji su raspoloživi prema nacionalnom pravu⁷¹. To, međutim, dovodi do druge vrste problema: ako svih 28 potencijalno nadležnih sudova bude također nadležno za izdavanje sudskih naloga, tada će tuženiku vjerojatno biti izdano i upućeno više naloga formuliranih na različite načine u odnosu na isto postupanje koje tuženik treba izvršiti ili se od njega suzdržati.

130. Kao što je vidljivo iz rasprave u odjeljku B ovog mišljenja, ova i ostala praktična pitanja dovode do moje preporuke Sudu za ograničenje međunarodne nadležnosti za odštetne zahtjeve na temelju deliktne odgovornosti koji su povezani s internetom na dvije osnove za posebnu nadležnost. Nacionalni sudovi nadležni na temelju tih dviju osnova za nadležnost tada bi imali potpunu nadležnost za određivanje i dodjelu naknade štete, kao i za ostale mjere koje su im na raspolaganju prema nacionalnom pravu, uključujući sudske naloge.

V. Zaključak

131. S obzirom na gore navedeno, predlažem da Sud na drugo i treće pitanje koje je uputio Riigikohus (Vrhovni sud, Estonija) odgovori kako slijedi:

- Članak 7. točku 2. Uredbe br. 1215/2012 Europskog parlamenta i Vijeća od 12. prosinca 2012. o nadležnosti, priznavanju i izvršenju sudskih odluka u građanskim i trgovačkim stvarima (preinačena) valja tumačiti na način da pravna osoba koja tvrdi da su joj objavom informacija na internetu povrijeđena prava osobnosti može, u odnosu na cijelu pretrpljenu štetu, pokrenuti postupak na sudu države članice u kojoj se nalazi njezino središte interesa.
- Središte interesa pravne osobe nalazi se u državi članici u kojoj ta pravna osoba obavlja svoje glavne profesionalne djelatnosti, pod uvjetom da navodno štetne informacije mogu utjecati na njezine profesionalne djelatnosti u toj državi članici.

⁷¹ Osim ako bi, naravno, bilo navedeno da „mozaična” nadležnost u stilu presude Shevill daje pravo nacionalnom sudu da donese samo i isključivo odluku o zahtjevima za naknadu štete (odnosno novčanu naknadu), ali ništa više. Međutim, bilo bi teško odrediti koja bi to bila pravna osnova za tako dramatično ograničenje nadležnosti nacionalnih sudova i kako bi nacionalni sudovi vodili postupak u kojem bi njihova nadležnost za vođenje postupka bila zapravo u toj mjeri ukinuta.